

beest niet in weer geslachten niet te wiltingen te kwade als waad schult zelf, en dat voortplant heeft daarnauwkeurige diepte denilgesproken. den: „Jeder en Kant be- e „Religion i. Vernunft“ e, de aange- an de men- e de Christe- gi, waar zij me, dat de bliekertent, wesen onbe- maer natuur en in zonde ure geneid- ike wil niet e ketenen

ook op tal nen, hoe de nisme is aanchit niet dechts op een eil van ons et tegen de n deze school

e eenheid in ad, dat in- is de vraag ijk geslacht ang. Aan het t heel de leer ot het bloed r Christelike eder, dat de e de eenheid t afstamming verzoenlijken on toonde, e de Zuidelike er de eman- dacht op dit t trachte op- ijke gronden usschen de o diep inju- rprospog geen enen, dat was een „minder- ter in stande, in Transval- eer had het als zijn slaaf Darwin heeft el deze theorie en. Geleerd Engeland zulk enheid bereikt loem en dier itaties konden rker afweken an het men- rische school van ing verklaard, zoo Johannes sprekt het eil van het e varieerende

ten slotte het at tegen de n lang is op angetekend eens menschen den menschen men voor de als een blijf te verschoonen delijk, dat de in de selectie- oodstraf weder o zegt Haackel afschaffing der el aangegeven imaniteit een unepien daard- is de dood- er onverber- rechvaardige weldaad voor de deelfte wel- nkruid in een er planten, die mte eflangen. wijsheid Gods ben, die prin- ten willen. deze onwe- die de school waarheid haars t volkomen enen son dan ete feiten der der evolutie juist bleken. en feiten valt etterdaad met en niet anders istelt de ont- egaan, dan had bankroet te ardim est, ik an geen Gere- werkelijkheid id worden be- el: ik ontken e Christelijke scheping over- op menig punt ang heeft de and der Schrift egenover het haven, terwijl ietelike denker rminus stelde in de Schrift, mens in strijd een handboek aak is een hoe- den eeuwigen historie in ver- eppingsverhaal e onmiddell- it niet, maar e de Geest des Dan vindt de ehen de orde- e van de dui- den luehtigen

dampkring, het vloeibare water van het vaste land gescheiden. En nadat zoo de groote voor- waarden voor het organische leven zijn vervuld roept de scheppende almacht Gods niet uit niets, maar uit deze aarde plant en dier te voorschijn, en zelfs het lichaam van den mensch wordt uit het stof geformeerd. Er is dus een evolutie, een ontwikkeling, die van lager naar hooger opklimt en zijn eindpaal bereikt in den mensch. Maar, en hierin staat hetgeen de Schrift leert onverzoenlijk tegenover het dogma der evolutie, ze kent geen generatio aequivo- ca, waardoor vanzelf uit de anorganische materie, door chemisch proces, het levend protoplasma is ontstaan; ze handhaaft het specifiek verschil der soorten, waarvan niet de een uit den ander voortkwam, maar die God schiep elk naar haar aard; ze laat den mensch niet afstammen van de aap, maar ze noemt hem het werk van Gods handen; en ze toont hoe in dien mensch niet alleen gevonden wordt de fijnste organisatie der materie, maar hoe God hem inblijft den adem des levens, waardoor hij werd tot een levende ziel. Het is op die vier cardinale punten, de zogenaamde Urzeugung, het specifiek verschil der soorten, de afstamming van den mensch uit het dier, en het zelfstandig bestaan der ziel, dat ik u thans ga aantoonen, hoe de Empirische school zich beslist tegenover het Darwinisme heeft gesteld en al wat de mannen der Evolutie daaromtrent leerden voor lijnrecht in strijd met de feiten heeft verklaard.

Wat het eerste punt betreft is dit het gemakkelijkst. Van Oken af, die in 1808 in zijn rede „Ueber das Universum“ labelede over een Urtheil, waaruit vanzelf de infusorien zouden geboren zijn, tot Haackel toe, die uit de anorganische materie door koolstofverbinding het levend protoplasma wil laten ontstaan, is gezocht met onvermoeide vlijt naar een experiment, dat deze hypothese bevestigen kon, maar zonder enig succes. Evenmin als het aan de Alchemisten der Middeleeuwen gelukt is in hun retorten en smeltovens een „homunculus“ te fabriceren, evenmin zijn onze chemisten er in geslaagd uit koolstof of welke materie ook een levend wezen, hoe klein ook, voort te brengen. Vooral de nauwkeurige onderzoekingen van Pasteur hebben de onmogelijkheid van deze Urzeugung bewezen. Wanneer door groote verhitting alle organische kiemen in de stof zijn gedood, dan kan uit die stof zelfs geen schimmelpilantje vanzelf meer te voorschijn komen. Gij dankt aan die ontdekking uw melk en bier, die, als ze naar gepasteuriseerd zijn, zelfs in den heetsten zomer geen gevaar voor beider meer opleveren; — maar deze zelfde ontdekking gaf den nekslag aan de generatio aequivo- ca. „De exacte wetenschap, zoo zegt J. Ranke, kent geen vrije vorming van eelen onafhankelijk van de moederrol.“ En daarna gaat hij voort: „Daarmede is het protoplasma-theoreem der moderne Natuurphilosophie definitief wederlegd en aan de gansche moderne Scheppingstheorie de bodem ontruikt, waarop zij rust.“ En niet minder bevestigt Prof. Virchow zich uit: „Geen mensch heeft nog ooit een generatio aequivo- ca tot stand zien komen en wie het beweerde is weerlijd niet door de Theologen, maar door de natuurvorschiers.“ Hiermede kan het vraagstuk der Urzeugung gerekend worden te zijn afgedaan.

Moelijker daartegen staat de vraag naar het specifiek verschil der soorten. Dat er binnen het ras een zekere variabiliteit mogelijk is, dat er bastaardsoorten kunnen worden gekweekt, dat de natuur, die nergens sprongen maakt, overal overgangsvormen doet aanschouwen, was ook vroeger reeds bekend, maar het Darwinisme leidde uit deze feiten af, dat er nergens een vaste lijn valt te trekken, dat een specifiek soort verschil niet bestaat, dat alle diertijd en plantaardig organisme zich uit één keraal heeft ontwikkeld. Na wil ik er u niet op wijzen, hoe de gebalsemde lijken der dieren uit Egypte's pyramiden, nu 4000 jaar oud, geen het minste verschil met de onze aan- wijzen en evenmin u de klacht herhalen, door de voorstanders der evolutietheorie zelf gemaakt, dat juist de overgangstermen, die de ontbrekende schakelen in den keten moeten aanvullen, in de aardlagen nog altijd niet zijn gevonden, maar ik bepaal u liever bij hetgeen naar mijn overtuiging het meest afdoende be- wijzen tegen heel deze decendenztheorie is, dat het morfologisch verschil tusschen de verschil- lende soorten niet alleen bestaat in de vol- wasmen organismen, maar terugreikt tot in de kiemel en daarmede heel deze theorie als onhoudbaar valt. Indien Darwin en Haackel gelijk hadden, dan moest, gelijk door hen dan ook wordt beweerd, de af, waaruit alle or- ganismen worden opgebouwd, in den grond bij allen gelijk zijn — en de nauwkeurige onderzoeking der cel heeft juist het tegendeel geleerd. Tus- schen het plantaardig protoplasma en het dier- lijke bestaat er, bij alle overeenkomst, toch een zeer opmerkelijk verschil. Alleen de plantencel heeft cellulose, bladgroen en zetmeel en haar vacuolen of tusschenruimten zijn gevuld met een vocht, dat bij het dierlijk organisme niet voorkomt. Het specifiek verschil tusschen plan- ten- en dierlijk staat daarmee vast. Maar dit verschil gaat door ook bij de kiemel, waar- uit de verschillende soorten van dieren worden geboren; Bisschoff en Bonnet hebben dit aan- getoond voor het ovum van het moederlijk, La Valette St. George voor de spermatozoïden van het vaderlijk organisme; constant zijn ze alleen in de soort, onderscheiden daarbuiten. En zo heeft deze nauwkeurige embryologische studie het welbekende feit verklaard, waarom de vermen- ging van verschillende soorten steeds met on- vruchtbaarheid geslagen wordt. Een adelaar paart niet met een duif. De overgang van soort in soort is daarmee vanzelf buiten gesloten. Let men er nu op, dat Haackel als biogenetische grondtelling voor heel de decen- denz-theorie op den voorgrond stelt, dat alle kiemcellen onderling gelijk zijn in den aanvang en eerst bij de verdere embryologische ontwik- keling de „differentiering“ intreedt, zoodat het embryo eerst alle lagere vormen doorloopen moet om tot zijn normalen vorm te ge- raken, dan blijkt, hoe heel de jongere embri- ologische studie getoond heeft, dat het funda- ment, waarop Haackel bouwde, niets dan een vergissing is geweest.

Het derde punt, waarop ik u wijzen wilde, is de zoo beruchte leer van de afstamming van den mensch uit den aap, een leer die in aller- lei secondhand handboeken nog altijd de rondte doet, op onze hogere burgerscholen en gym- nasia als de hoogste wijsheid wordt rondge- vent en door Haackel als onaanstaafbaar dog- ma nog wordt verkondigd, hoewel het eenparig ver- diet der exacte natuurwetenschap is, dat nog geen het geringste bewijs voor deze stelling is gevonden. „Wij kunnen niet leeren, zoo zegt Virchow, en kunnen het ook niet als een wet- terworven goed der wetenschap voorstellen, dat de mensch van een aap of van een ander dier, welk dan ook, afstamt.“ En met Virchow zijn, om slechts enkele beroemde mannen te noo-

men, niet alleen J. Ranke, maar evenzeer mannen van naam als Alfred Wallace, Richard Owen, de bekende anatoom David Page, de beroemde geoloog Jan Broca e. a. het volkomen eens. Meitendaal alle bewijzen die het Darwinisme voor deze stelling heeft aangevoerd, zijn de een na den ander door de mannen der exacte wetenschap van kracht beroofd. Het Darwinisme wees op de zogenaamde thermometrie of thieranthie verschijnselen, die bij sommige menschen worden gevonden, zoals hazenlippen en paardenvoeten, een haarhuid, die zich over heel het lichaam uitstrekt, een verlengstuk van de ruggegraat, dat den vorm heeft van een staart en vooral op de microcephalen en cretins, om daarin een aanknopingspunt te vinden voor de decendenztheorie; maar Virchow heeft snijdend scherp daartegen opgemerkt, dat al deze abnormale verschijnselen juist nooit bij de wilde volkeren voorkomen, maar alleen bij de gecultiveerde van Europa en indien dit be- wijs doorging, daaruit dus volgen zou, dat juist de hoogst ontwikkelde mensch het dichtst bij het dier stond. Toen dit bewijs weglief, heeft het Darwinisme vooral bij monde van Huxley gewezen op de wilde volkeren, hun overeenstemming met de anthropoiden of menschen, zoals de gorilla's, orang oetan's en chimpanze's aangetoond en gemeend in deze „homines fer“ van Linnaeus den verbindings- schakel tusschen aap en mensch te vinden. Maar ook deze poging is eveneens mislukt. Zoolang men deze zogenaamde menschen niet kende en evenmin deze wilde vol- keren persoonlijk had bezocht, mocht men meenen, afgaande op allerlei overdreven berichten van reizigers, een zekere overeenkomst te kunnen opmerken, — zoodra door de ver- rijking onzer dierentuin met deze apsoorten en het overkomen van gezelschappen wilden naar de hoofdsteden van Europa, een per- soonlijk onderzoek mogelijk werd, verdunde deze theorie als sneeuw voor de zon. Gegen- baar stelde door de nauwkeurigste onderzoekingen het absoluut verschil tusschen den schedel van deze apen en den mensch vast. En Ranke, na al deze wilde volkeren de revue te hebben laten passeren, besluit zijn onderzoek met de opmerkelijke woorden: „Er bestaat tegen- woordig in de gezamenlijke bekende wereld geen rassen, volkeren, families of enkele individuen, die zoologisch als tusschenschakel tusschen mensch en aap kunnen worden aangemerkt.“ Het meest tekenend voor heel deze theorie is het bekende voorval met het meisje Krao, dat op geheimzinnige wijze uit de binnenlanden van Siam heette te voorschijn te zijn gekomen, geheel behaard was, een staart zou hebben en de „wangzakken“ der apen had behouden. Toen het kind naar Berlijn gebracht en door Virchow en Bartels onderzocht werd, bleek dat van een staart niets viel te bespeuren, dat de haargroei, gelijk bij meer menschen in Europa, wat abnormaal sterk ontwikkeld was, en dat de „wangzakken“ ontstaan waren door de gewoonte van het kind, om haar eten in de wang op te hoopen. En later werd bekend, dat het kind uit welbekende ouders te Bangkok was ge- boren en met de wilde stammen niets uitstaande had! Een zaak moet waarlijk niet sterk staan, die met zulk een Humboldt en Schwindt, merkt Ranke op, haar wetenschappelijke bewijzen leveren wil. Waar dan zoo onder de levende volkeren de „missing link“ niet kon gevonden worden, die mensch en aap verbinden moest, daar vestigde de laatste hoop van het Darwinisme zich op den praehistorischen mensch, die tijdens het quaternaire tijdvak het eerst moet zijn op- getreden, en van wien schedeloverblijfselen in sommige holen in Europa werden gevonden. Althans hier scheen het Darwinisme aan- vaankelijk meer geluk te hebben: de bekende schedels, die gevonden werden in het Neander- hol en in het bol te Engis, toonden een op- merkelijk verschil met den normalen mensche- lijken schedel; Karl Vogt sprak reeds van Adam en Eva, die ontdekt waren; men bouwde uit deze schedels den „oermensch“ op, met lange armen, korte beenen, levende als apen op de takken der boomen, en de schilder Gabriel Marx te München meende aan Haackel op zijn 60sten jaardag, geen treffender huldeblijk te kunnen aanbeiden, dan een welgedijend por- tret van dezen „Pithecanthropos alalus“, ver- tegenwoordigd door man, vrouw en kind. Maar eilacy, toen Virchow dezen Neander- schedel in handen kreeg, bleek, dat deze hoogeroemde schedel, ja, wel afwijkende was van den normalen menschenlijken schedel, maar dat deze afwijking, als typisch verschijnsel, tot op den huidigen dag, nog steeds voorkomt bij onze stoere Friezen, die toch zekerniemand uwer als een tusschensoort tusschen aap en mensch zou willen rekenen. Terwijl voorts aan de abnormale afwijkingen aan dezen schedel te wijten waren aan het feit, dat deze holbe- woner door zijn vochtige omgeving van jonge af geleiden had aan de Engelse ziekte en daardoor zijn beenderengestel was misvormd. En ook met de andere schedels, die ge- vonden werden, is het Darwinisme niet ge- lukkiger geweest. „Wanneer wij deze fossiele menschen bestudeeren, zoo zegt Virchow, dan vinden wij steeds menschen zoals ook wij zijn. De oude taalbewoners hadden koppen van zulk een grootte, dat menig levende zich ge- lukkig zou prijzen zulk een schedelomvang te bezitten.“

En zo leidt dit derde punt dan vanzelf tot het laatste: de zelfstandigheid der mensche- lijke ziel. Immers dit spreekt wel vanzelf, dat het Darwinisme, dat alleen uit mechanische oor- zaken en uit de materie als grondstof heel de Schepping verklaren wil, geen oogenblik ook maar kan toegeven, dat de psychische verschij- nelen bij den mensch aan een rebel bestaande ziel zouden zijn toe te schrijven. Niet door het lichaam, dat uit de stof geformeerd is en daarom zijn verantschap met het dierlijk openbaart, maar door de ziel, waardoor de mensch als koning en meester optreedt in het rijk der schepping, is hij van het dier ope- scheiden. Daarom kan het Darwinisme niet rusten, voordat ook dit eerste voorrecht den menschen ontnomen is. De rijke wereld van gevoel en verbeelding, van gedachten en wil, van liefde en hoop, werd verklaard als een uitzweeting der hersenen even mechanisch als de lever de gal afscheidt of — het Darwinisme is niet kiescheurig in zijn beelden — de niere- de urine. De eigenlijke stof, waardoor deze denkwerking in de hersenen ontstond, heette eerst het phosphor, en het „Olmphosphor keine Ge- danken“ was het laatste woord, dat deze wetenschap sprak. Of neen, niet het laatste woord, want toen de empirische school op de meest onbarm- hartige wijze den spot dreef met deze myste- rieuze phosphorziel en vroeg, of wellicht het feit, dat phosphor licht in het donker uit- straalt, tot deze dwaze hypothese aanleiding had gegeven, werd de „phosphoriserende ziel“ door een elektrische apparat vervangen, waarvan de voornaamste batterij in de hersenen was gelegd. De zenuwen waren dan de telegraaf- draden, die elke aanvoering naar de hersenen

overbrachten en straks kwam door een reflectie- vee beweging het antwoord langs de motorische zenuw terug. Maar ook deze nieuwe hypothese bezweek weer even spoedig voor een nauw- keuriger onderzoek der feiten. De proeven door Dubois Reymond en Hoppe Seyler genomen, toonden, dat de elektrische strooming niet uit de hersenen als een hoofdbatterij voortkomt, om vandaar door de zenuwen invloed te oefenen op de spieren, maar dat in de muskels en de zenuwen zelf electromotoren zijn, wier elektrische werking van de hersenen vrij wel onafhankelijk is. Een „electrische“ ziel bleek dus even onmogelijk als de „phosphorziel“.

Maar de exacte wetenschap heeft meer gedaan dan dit. Door zorgvuldige en langdurige proef- nemingen heeft ze trachten aan te toonen, dat de psychosensorische evenzeer als de psycho- motorische werkingen der ziel, d. w. z. zool- wel de indrukken, die door haar van buiten ont- vangen worden, als de impulsen, die van haar uitgaan, aan bepaalde gedeelten der hersenen gebonden zijn en men is er reeds vrijwel in geslaagd het gehoor, het gezicht, het spraak- vermogen enz. in de hersenen te localiseren. Maar wel verre vandaar, dat de empirische school op grond van dit localiseren der psychi- sche functies tot het resultaat zou gekomen zijn, dat de ziel dus niet anders was dan een werking der hersenen, heeft juist diepere studie haar geleerd, gelijk Joh. Ranke onomwonden verklaart, dat de hersenen slechts het apparaat zijn, waarvan de ziel gebonden schijnt om haar wil en gedachten te openbaren, maar dat de ziel zelf niet met de hersenen mag worden vereenzelvigd. Bij de vraag wat deze ziel dan eigenlijk is, sprekt ze bij monde van haar beste tolken haar Ignoramus — wij weten het niet — uit. Een erkenenis, die haar in zooverre tot lof strekt, dat zij liever haar onkunde belijdt, dan tot de dwaasheid te vervallen om de hoogste functies van den menschelijken geest uit een mechanisch proces van de hersenmaterie te verklaren.

Zoo ben ik dan aan het einde van mijn betoog gekomen. Ik heb u aangetoond, hoe de studie der natuur bevestigd wat Gods Woord ons openbaart. Voor ons, die gelooven, kan dit resultaat niet bevredigend zijn. „Etudier la nature, c'est approfondir l'oeuvre de Dieu“ en waar het dezelfde God is, die naar het schoone woord onder belijdenis en in het boek der natuur en in het boek der Heilige Schrift zich openbaart, opdat het schepel Hem kennen en de heerlijkheid Zijner dengden bewonderen zou, daar kan, gelijk Tilman Pesch als motto voor zijn: „Die grossen Weltmühsal“ plaatste, de halve kennis der natuur wel van de waar- heid afvoeren, maar een grondige kennis voert ons tot God terug. Zoo wordt dan ook hier de oude spreuk bevestigd: Magna est veritas et praevalens: Groot is de kracht der waar- heid Gods en zij zal zegepalen.

Ik heb gezegd.

Deze rede, nu en dan door toelichtingen onderbroken, werd aan het slot met warm applaus begroet.

De Voorzitter noodigt nu tegenstanders onzer beginselen uit het woord te vragen, maar nie- mand maakt van deze gelegenheid gebruik.

Nadat nogmaals de tegenstanders waren op- getroepen, ontving Prof. Dr. W. Geesink het woord.

Prof. Geesink zal, waar hij staat aan de zijde van den inleider, geen principiële bezwaren doen hooren. Zijn bedoeling is dan ook voor- namelijk om, nu zich geen tegenstanders opdoen, enkele punten uit het referaat te relevereren.

Een zoo massaal stuk als wij hier hebben gehoord, laat zich eerst volkomen genieten bij rustige lezing en herlezing. Toch zal de strek- king er van reeds nu door allen zijn verstaan. De beginselen aan de Openbaring rechtmatig ontleend zijn waar, omdat God waarachtig is. Zijn waarheid zal eenmaal blijken voor allen, doch ook nu reeds blijkt, zool als de referent uitnemend heeft aangevoerd, de wetenschap welke met die beginselen rekent, van de weten- schap welke die beginselen verwaarloost, op sommige punten, ongezoekt gelijk.

De zaak is niet zoo verwonderlijk als zij schijnt.

In de denkwijze gebeurt het wel meer, dat onder zekere omstandigheden uit valsche praemissen een ware conclusie te voorschijn komt.

Toch ligt hier de zaak anders.

De organisatie van het menschelijk kenver- mogen, waarin de Koningsberger denker Im- manuel Kant zoo diepen blik heeft geslagen — is eveneens een werk Gods als de Bijzonderde Openbaring dat is. Zeker is dat kenvermogen door de sonde verduisterd en wel zoo, dat zijn licht niet verder reikt dan wat binnen de gren- zen der ervaring valt. Omrent het *transcen- dent*, d. i. wat die ervaring overschrijdt, heeft het menschelijk kenvermogen, zonder de Open- baring, geen wetenschap. Maar toch heeft de Gemeene gratie van dat natuurlijk kenvermogen de algehele verduistering gestuit. Er is daarbij zelfs gradueel verschil, zool als blijkt in de heroen onder de denkers tegenover de men- schen van kleinen geest.

Zoolang nu de natuurstudie zich binnen de grenzen van het menschelijk kenvermogen houdt zal er geen strijd zijn. De ervaring toch is een product van waarnemen en denken. De mensch kan niet anders en niets meer waarnemen dan wat zich als roodachtig aanbiedt. Maar ook zijn denken over het waargenomen waardoor hij dat laatste tot „natuur“, d. i. tot een voor allen geldend, wijzigt verbonden ge- heel van verschijnselen maakt, is bepaald. Be- paald door zekere grondbegrippen, die aan alle ervaring voorafgaan en tot de inrichting van den menschelijken geest behooren, — grondbegrip- pen die altijd en overal dezelfde zijn, zool als bv. zelfstandigheid en oorzakelijkheid. Bepaald door zekere grondstellingen, welke met die be- griffen op eigenaardige wijze samenhangen.

Grondstellingen, z. g. „natuurwetten“, die voor allen geldend zijn, b. v. dat bij alle ver-andering iets op zich zelfstandig blijft, dat noch vermeerderd, noch verminderd; dat alle verandering geschiedt naar de wet der verbinding van oorzaak en werking. Tusschen deze twee grenzen: eenzijdige waarneming en ver- standelijk denken beweegt zich de echte natuur- kunde, waarbij dan alles aankomt op nauw- keurig, wel gecontroleerd waarnemen en nuchter denken. Het is, door aan deze twee eischen te voldoen, dat zij met name in de nu voorbij- gegane eeuw, de kennis van onze zinnenwereld zoo eerbiedwekkende uitbreiding heeft gegeven. Wanneer echter die zelfde natuurkunde, met het menschelijk kenvermogen wil doordringen tot wat achter haar grenzen ligt en dan uit- spraken doet omtrent het ontstaan van het universum; omtrent het „wezen der dingen“, de verhouding van stof en geest; zich wagen gaat aan de oplossing der wereldraadselen en onder den weidschen naam van „wereldbeschouwing“, een theorie van niets meer of minder dan het heelal geeft, gaat zij haar bevoegdheid te buiten.

De geschiedenis van het menschelijk denken gewaagt telkens van dergelijke buitensporige- neden. In zijn kindheid is het er in Grieken- land en Indië mee begonnen. Begrijpelijke misstappen van een overmoedige wijl eigen krachten overschattende jeugd. Bedenklijker wordt het echter wanneer een rijper leeftijd nog altijd de hebbelijkheid vertoont er zich weer in te verloopenen.

De zelfbeëining waartoe ons geslacht in betrekking tot den oorsprong en de grenzen van zijn kennis is gekomen, verbiedt echter in al deze „wereldbeschouwingen“, ook in die welke zich tegenwoordig als evolutie-theorie aandient, iets anders te zien dan meer of min verheven wereldlichtingen; min of meer ver- nuifvige doch, met het oog op weerstrevende feiten, allesbehalve gelukkige hypothesen.

Vandaar is het dan ook volkomen begrijpelijk, dat zool als door den inleider werd aangevoerd, vele geleerden zich van deze buitensporigheden onthouden en zich tot de meer bescheiden, maar daarom niet minder grootsche taak der echte natuur-studie bepalen. Negatief krijgt dan, op die wijze, de wetenschap welke met de beginselen van Gods Openbaring rekent in zooverre gelijk, dat wat sommige physici met overbluifende geleerdheid, doch in strijd met die Openbaring, den volke verkondigen, on- houdbaar is.

En voorzeker, het „ongezocht gelijk“ gaat nog verder. Het geldt ook bij de studie van den mensch, zool als door den referent is an- gewezen. Het heeft Dr. Geesink bijzonder verheugd, dat zijn geachte ambtgenoot daarbij op de groote betekenis van Lombroso wees.

Sommige beweringen van dezen psychiater, tevens hoofd van de Italiaansche positivistische strafrechtsschool, mogen onder diens vakgenooten rechtmatige tegenspraak hebben uitgelokt, toch heeft hij de blijvende verdienste van, door nauwkeurige waarneming van een zeer tilge- broeid materiaal, te hebben aangetoond, dat „de vrije wil“, — door von Hartmann „het wijs- geerig spook“, door de Calvinisten „de spil waar heel het arminisme om draait“, genoemd, — langs empirischen weg niet te ontdekken valt. De blijvende verdienste van op dezelfde wijze te hebben aangetoond, dat de hereditaire of erfelijke belasting een onweerlegbaar feit is. Onweerlegbaar ook voor hen, die niet als wij aannemen wat de Openbaring omtrent het verband tusschen de zonden der vaderen en die der kinderen leert en die met „crisone“ gewoon waren te spotten. Spreker heeft dan ook daarom dit referaat met zooveel genoegen aangehoord, omdat het, heenwijzend naar het onoplosbaar probleem van verantwoordelijkheid en determinatie, van deze twee termen niet den laatste negeert om den eersten schijnbaar te redden. Schijnbaar, want dijs doende komt men uit waar men te wezen juist wensch; komt men uit bij dat veelkleurig atomistisch pelagi- nisme, ter bestrijding waarvan Lombroso voor onzen tijd ook den Calvinist veel te kostelijke wapenen biedt, dan dat hij ze ongebruikt mag laten liggen.

Het is, zegt Dr. Geesink verder, allerminst bedoeld als een verwijt, wanneer hij op nog enkele punten, die hij in het referaat heeft ge- mist, de aandacht zal vestigen. Bij een zoo rijk voorzien intellectueel dier toch als ons hier heden middag werd aangericht, kon, juist omdat hij binnen een zoo beperkten tijd moest afge- werkt, niet alles opgezet. Toch waagt hij nog even te wijzen op het wijzegeestige pessimisme door Schopenhauer en Von Hartmann gepredikt en waardoor „het stuk der ellende“, van onzen Heidegger, al verwaarloosd deze denkers dan ook wat omtrent de sonde openbaard is, tegenover het luchtbartig en oppervlakkig opti- misme, ongezoekt gelijk krijgt. Op het woord van Schopenhauer, beest voorstander van de doodstraf: „Schaft eerst den moord in de wereld af, dan zal de doodstraf volgen“, waardoor wij, die, zij het ook op andere gronden, den dood als straf voor den moordenaar rechtvaardig achten — iets waarover *Ullenspiegel*, bij de laatste verkiezingscampagne, zich als over een onbegrijpelijke dwaasheid vrolijk maakte — on- gezocht gelijk krijgen. Op — zij het ook maar, zegt spreker, als een in sommige gevallen niet te versmaden hors d'oeuvre, — op het curiosum, dat dezelfde zedelijke bezwaren, die bij som- migen onzer tegen de vaccine bestaan, ook door den wijze Kant worden goedge. Dan, wetend, dat zijn ambtgenoot bij zichzelf denkt, zwijg- gij maar stil, ik weet het ook wel, zal hij liever eindigen. Echter niet zonder zijn dank te heb- ben uitgesproken aan den referent wiens woord, juist in deze dagen van groote bemoeidiging in den strijd voor de christelijke beginselen op politiek gebied hem en allen, die den strijd voor diezelfde beginselen ook in het akademische leven voeren, hedenmiddag tot een rijke ver- krikking is geweest. Een verklikking die straks aan den stillen arbeid in de studeerkamer en de collegezaal ten goede komen zal.

Thans wordt het woord gegeven aan Prof. Dr. F. L. Rutgers.

Dere meende de opmerking te mogen maken, dat de opgegeven titel niet vermoeden liet wat het referaat van den geachten inleider ons heeft gebracht. Die titel toch luidt: „Ongezoekt ge- gelijk“, en spreker vermoede een verhandeling te zullen bijwonen over „gelijk krijgen“, over de betekenis daarvan; over wat het reggen wil „ongezocht“ gelijk te krijgen enz.; de vergadering zal toegeven, dat, hoe gegrond die veronderstelling met het oog op den titel ook moge geweest zijn, het referaat over gansch andere dingen geloopt heeft; wat spreker in- tusschen niet betreurt, gelijk heel de vergade- ring het met hem eens zal wezen, dat de ver- rassing, die het referaat in dit opzicht bracht, een zeer welkome en aangename geweest is. Spreker denkt er in de eerste verte niet aan, dat deze titel aldus was gekozen, om aan een eventueel debat moeilijkheden in den weg te leggen, de geachte referent heeft genoegzaam getoond zulke middelen niet te behoeven.

Wat nu het onderwerp zelf aangaat wensch spreker de opmerking te maken, dat men het bedoelde „ongezocht gelijk“ toch met zeker voorbehoud heeft te verstaan. De ongelooovige wetenschap is in haar uitkomsten er toe ge- komen aan de Christelijke religie gelijk te ge- ven op tal van punten, doch daarom is die wetenschap nog niet de oaze, en zijn haar beoefenaars onze mannen nog niet.

Toen in de vorige eeuw mannen als Hofstede de Groot en Scholten opkwamen tegen de toen heerschende richting op theologisch gebied, meenden vele menschen dat deze mannen daarom predikers der waarheid waren. Doch dat was lang niet zoo. Neen, de mannen van de ongelooovige wetenschap staan lijnrecht tegen- over onze beginselen, die zij blijven bestrijden; hoe wij ook verheugd mogen zijn over het feit, dat de resultaten hunner studien „ongezocht gelijk“ geven aan onze belijdenis, dat ze onze tegenstanders zijn vergeten we daarom geen oogenblik.

De heer W. Hovy heeft met groote belang-

stelling den geachten referent gevolgd; het zou hem aangenaam zijn indien deze zijn betoog in enkele conclusien kon samenvatten, waarmee dan de vergadering haar instemming zou kunnen betuigen.

Mr. Heemskerk vraagt nu opnieuw of er tegen- standers in de zaal zijn, wien hij dan zeer gaarne het woord wil geven.

Doch niemand maakt van de gelegenheid gebruik.

Daarop ontvangt Prof. Dr. H. H. Kuyper het woord. Spr. wensch allereerst dank te brengen voor de wijze, waarop zijn beide ambtgenooten zijn referaat hebben besproken. Prof. Geesink meende het hier en daar eenigszins te moeten aanvullen, maar spr. herinnert, hoe hij zelf ver- klaarde niet volledig te kunnen zijn in zo kort bestek, als hem was gegeven. Intusschen voor de gegeven aanvulling is spreker dankbaar, zij bewijst te meer wat het referaat wilde aan- toonen.

De opmerking van Prof. Rutgers over den titel kan spr. niet geheel heamen. Titels als deze komen meer voor, ook onder de referaten, op de meetings onzer Vereniging gehouden. Maar spr. wil er wel vollen nadruk opleggen dat hij zich bij de keuze van dezen titel in het geheel niet heeft laten leiden door zekere tactiek, die een debat vooruit reeds moeilijk maakt. Daaraan heeft spr. niet gedacht zelfs, integendeel elk debat is hem hoogst aan- genaam, al heeft hij van de vruchten die het oplevert geen overdreven verwachtingen.

Volkomen juist is de opmerking van Prof. Rutgers, dat de mannen der ongelooovige weten- schap, door de resultaten van hun onderzoek tot gelijk geven aan de belijdenis van de Christelijke religie genoot, daarom nog onze mannen niet zijn, doch dien indruk heeft spr. niet willen geven. Hij weet wel, dat zij tot deze uitkomsten niet komen, om ons gelijk te geven; zij blijven onze tegenstanders.

Wat de vraag van den heer Hovy betreft, dit referaat in enkele stellingen samenvoegen, die als conclusie aan de vergadering zouden kunnen worden voorgelegd, is ondoenlijk; daar- voor is de behandelde stof te rijk.

Na nogmaals den debaters dank te hebben gezegd eindigt spr. zijn repliek.

Mr. Heemskerk zegt uit naam en onder toe- zigt der Vergadering dank aan den referent voor diens welsprekend en leerrijk betoog.

Hij constateert dat de gelegenheid opnieuw is geboden aan den tegenstander om van ge- dachten te wisselen; die gelegenheid ging echter ongebruikt voorbij. Wat we dezen middag ver- namen stemt ons tot ootmoedigen dank, en geeft moed om voort te gaan op den ingelagen weg.

Prof. Dr. A. Kuyper dankt Mr. Heemskerk voor de voortreffelijke leiding van Jaarvergade- ring en Meeting, en daarin ging men, wel vol- daan, huiswaarts.

Van den gemeenschappelijken maaltijd, altijd na onze Jaarvergadering gehouden, geven we nimmer verslag. Vermelden we alleen, dat ook nu velen aanzaten, een opgewekte stemming heerschte, tal van heldendronken werden uitge- bracht en dat daarna nog velen deelnamen aan een overheerlijk boottochtje op den Rijn.

De Jaarvergadering was alzoo geëindigd. Het waren recht verrukkelijke dagen geweest; met nieuwe kracht en blijden moed werden de broe- ders en zusters uit alle deelen van het land be- zield; de eerste Jaarvergadering in de nieuwe eeuw was een wel geslaagde. De bede leide bij het scheiden ongetwijfeld in aller hart, dat de arbeid onder veel strijd en moeite in de vorige eeuw begonnen en voortgezet, moge voortgaan, met rijke vruchten af te werpen ter eere van den Naam des Heeren.

Buitenland.

Engeland. Verminderd kerkbezoek in Schotland. De Kwakers en de Zuid- Afrikaansche oorlog.

Volgens de *British Weekly* worden in de laatste jaren de godsdiensttoefeningen in Schot- land minder druk bezocht. Voor twintig jaren, zegt het blad, was de verhouding van de zit- plaatsen in de kerken tot de bezoekers als van 100 tot 51; tegenwoordig is dit gedaald van 100 tot 41. Daarbij is er ook een aanmerke- lijke vermindering in het aantal kinderen dat de Zondagschool bezoekt. Men schrijft dit toe aan het feit, dat er verslapping is waar te nemen ten opzichte van het vieren van den Zon- dag. Anderen beweren, dat de Engelse Zon- dag zeer in gevaar gebracht wordt, doordat zoo menig een vrijheid neemt om op dien dag te fietsen. Maar dat de Zondag in Engeland min- der gestreng gevierd wordt dan vroeger, is niet te weerspreken. Doch die verslapping in het vieren van den dag des Heeren, is weder een gevolg van geestelijke verachtering. De *Chris- tian* meent, dat onverschilligheid en ongelof in Schotland hand over hand toenemen en dat het daaraan te wijten is, dat dit godsdienstige land bij uitnemendheid, in een afkrakkende toestand verkeert. Het blad voegt er aan toe: „Een tijd van beproeving breekt voor onze ker- ken aan, en dan niet alleen in Schotland, maar in geheel Engeland.“

Wij gelooven dit ook, en hebben het reeds lang zien aankomen. Lasten de leiders der ker- ken allerlei plannen beramen van vereniging van kerken, van madere aansluiting, gelijk dit in de congregationalistische kerken het ge- val is, het zal niet baten, zoolang er geen wederkeering gevonden wordt tot paden die de vaderen bewandeld hebben. Een voorbode van zulk een wederkeeren is altijd geweest het ver- schijnen van historische studien, waarin het leven en streven van de mannen, die het fundamen- der reformatie hebben geleid of daarop voort- bouwden. Daarvan bespeurt men echter in En- geland weinig. Alleen de persoon en de arbeid van een Oliver Cromwell, werd tot een onder- werp van studie en navorsching gekozen, doch men had daarbij meer op het oog, Enge- land's grooten strijder voor politieke vrijheid te beschrijven, dan om aan te toonen, dat de kracht van den loof protector gelegen was in zijn belijdenis. Wel wordt er in Engeland veel aan historiestudie gedaan. Maar het zijn voor- namelijk de ritualisten, welke alles niptuizen, om te weten, welke ceremonien in dit of dat tijdperk in de Episcopale kerk in gebruik waren, om die weer in te voeren. Ook zijn de studien der ritualisten veel meer gericht op de tijdperken voor de reformatie, dan op die daarna.

Het getuigenis van een Spurgeon tegen de *down grade* beweging, heeft deze evenmin ge- stuit, als zijn getuigenis tegen de wederinvoering van Roomsche leeringen en practijken in de En- gelse staatkerk. Uit die voortgaande „down grade“ en het toenemende ritualisme verklaren wij, dat het imperialisme de geesten in beslag nam en dat het liberalisme 't welk een staatsman als Gladstone voorstond, steeds minder voorstan-